

Grenzen van de welvaartsstaat

„De werkelijke grenzen van de welvaartsstaat liggen bij de bereidheid, de offers van de inkomensoverhevelingen op te brengen”, heeft Pen eens gezegd. Het is een uitspraak die veel waars bevat. Want de mate waarin het lukt de inkomens van economisch actieven af te romen zonder hun bijdrage aan de produktie in gevaar te brengen en vervolgens dat surplus in de vorm van baar geld of collectief goed aan de inactieven ter beschikking te stellen, bepaalt in hoeverre de laatsten deelachtig worden aan wat de welvaartsstaat aan geld en goed te bieden heeft. Raken de inactieven in het verdelingsproces achterop, dan is de welvaartsstaat zelf in het geding.

Waar gesproken wordt van een crisis in de welvaartsstaat, blijkt het meestal over dat overhevelingsproces te gaan. Het kunnen immers niet alleen de opgelopen werkloosheid, de ingezakte groei of de ontregelde staatsfinanciën zijn, die de crisis van de welvaartsstaat teweegbrengen. Deze verstoringen zouden met enige herverdeling van arbeid, een stapje terug in inkomen en wat ombuigingen in de collectieve sector gemakkelijk moeten zijn op te vangen. Waar het op vastloopt is op het punt van de overheveling, de offerbereidheid die op grenzen stuit. Met kracht, vaak zelfs verbetering, worden de zorgvuldig opgebouwde inkomensposities tegen aantasting verdedigd. Want om de poen is het te doen. De voor de hand liggende oplossingen voor de problemen van de welvaartsstaat blijken ineens onbetaalbaar te zijn.

De problemen rond de overheveling heersen niet alleen in de laagste inkomensregionen waar men moeite heeft om laag te komen. Het „valutadenken” is veel wijder verbreid. Onlangs was ons een blik vergund op de financiële handel en wandel van topbestuurders van een voormalig bouw-, handels- en industrieel concern. Duidelijk werd in elk geval dat ook in dit milieu de knopen nog worden geteld. Maar ambtenaren, medisch specialisten en trambestuurders is het evenmin vreemd. De leiding van de vakbeweging weet al lang dat alleen op grond van materiële eisen de „morele verontwaardiging” is te organiseren en in actiebereidheid om te zetten. Niettemin blijven we met zijn allen de schijn ophouden dat het ons er ècht om te doen is de werkloosheid te bestrijden, de achteruitgang van het niveau van de collectieve voorzieningen tegen te gaan en de inkomenspositie van uitkeringsgerechtigden veilig te stellen. Totdat er moet worden geschokt.

En misschien is het met die *individuele* bereidheid om wat af te staan ten behoeve van hoger gelegen doeleinden zelfs nog niet eens zo slecht gesteld. In alle desbetreffende enquêtes antwoordt de meerderheid tenminste braaf dat zij bereid is in te leveren ter wille van een goed doel als de werkloosheidsbestrijding, vooral als ervoor wordt gezorgd dat anderen niet achterblijven 1). Maar als dan de offers worden gevraagd, dan lijkt de eigen groep toch wel onevenredig zwaar te worden belast. Dan steekt het verzet de kop op. Verzet dat vaak verrassend goed wordt georganiseerd en niet zelden de politiek de baas is. En anders lukt het in elk geval wel eerst de politieke besluitvorming

en daarna de uitvoering van genomen beslissingen flink te vertragen.

Men zou kunnen opwerpen dat we ons minder op de verdeling en meer op de voortbrenging zouden moeten concentreren. Daar zit wat in, en het wordt vaak gezegd. Maar meestal is het geluid afkomstig van degenen die op de nominatie staan om als eerstvolgende in te leveren. Het spel rond de verdeling heeft de laatste jaren juist aan grimmigheid gewonnen omdat het een „zero-sum game” is geworden waarbij bovendien het aantal deelnemers dat recht heeft op een deel van de inzet voortdurend toeneemt. Nu de mogelijkheden om bij de verdiende inkomens nog verder te nivelleren, kleiner zijn geworden, concentreert de aandacht zich in verhefde mate op de overgedragen inkomens. Na de afroaming van de bovenwettelijke uitkeringen inzake de Ziektewet, zullen straks de kinderbijslag en de WAO wel aan de beurt zijn.

Maar ook die mogelijkheden bieden maar beperkt soelaas. Zolang het aantal verdieneers daalt terwijl het aantal ontvangers toeneemt, loopt de druk op de inkomens steeds hoger op. Als de grenzen van de overhevelingsbereidheid inderdaad zijn bereikt zal de netto-netto-koppeling niet lang meer standhouden. Successievelijk zal de lange reeks volgagens van de locomotief worden losgekoppeld. De onderdirecteur van het Centraal Planbureau, Weitenberg, voorspelt ont koppeling reeds binnen enkele maanden. Maar er moet dan wel eerst een regeerakkoord worden opgebroken.

Intussen is het voor de instandhouding van de welvaartsstaat van het grootste belang dat de verhouding actieven/inactieven niet verder verslechtert. Daarvoor is nodig dat de betaalde arbeid beter wordt verdeeld, opdat de basis van actieven zich verbreedt. Maar ook herverdeling van arbeid stuit zelf weer op de beperkte bereidwilligheid om eenmaal ingenomen inkomensposities op te geven. Waar handhaving van het inkomen waaraan men gewend is geraakt een hogere prioriteit krijgt dan extra vrije tijd, zal het met de herverdeling van arbeid niet erg willen vloten. Wel zou alvast kunnen worden begonnen nieuwe arbeidsplaatsen in deeltijdbanen te splitsen.

De problemen rond de overheveling dreigen op de arbeidsmarkt tot een divergentie te leiden. Aan de ene kant een steeds kleinere groep zeer produktieve, goed verdienende werkers, aan de andere kant een steeds grotere groep inactieven die van (steeds lagere) overdrachtsinkomens afhankelijk is. Die ontwikkeling valt moeilijk te rijmen met de gangbare opvattingen over sociale (on)gelijkheid in de welvaartsstaat. We zullen ons nadrukkelijk moeten afvragen of die maatschappelijke verdeling van arbeid en inkomen het perspectief is waar we met de welvaartsstaat op af willen stevenen.

L. van der Geest

1) Zie bij voorbeeld A. Szirmai, Matigingsbereidheid en het dilemma der gevangenen, *ESB*, 23 september 1981.